Бачити очевидне і робити очікуване — просто. Тенденція життя окремого індивіда є скоріше статичною, аніж динамічною, а її рушійною силою є сучасна цивілізація, де бачиться лиш очевидне, а непередбачене трапляється рідко. Однак коли непередбачене все ж трапляється, та ще й достатньо серйозне за своєю значущістю, то непристосовані гинуть. Вони не бачать очевидного, не здатні до непередбачуваних вчинків і неспроможні перебудувати своє життя і перевести його на нову, незвідану колію. Коротше кажучи, коли ці індивіди доходять до кінця своєї індивідуальної колії, вони гинуть.

З іншого боку, є такі, що прагнуть вижити за будь-яких умов. Це — здібні й сильні індивіди, які виходять за межі правила очевидності та передбачуваності і здатні пристосовувати своє життя до будь-яких незнайомих колій, до яких вони випадково потрапляють добровільно чи примусово. Саме таким індивідом і була Едіт Вітлсі. Вона народилася в Англії на селі, де плин життя визначається правилом практичної доцільності, а непередбачене є настільки непередбачуваним, що коли воно трапляється, то розцінюється як безтактність. Вона рано пішла працювати і, згідно з професією правила практичної доцільності, з часом стала служницею однієї знатної дами.

Вплив цивілізації проявляється в накиданні людського закону на все довкілля, аж поки своєю регулярністю та впорядкованістю воно не стане схоже на машину. Сумнівне вилучається, а неминуче передбачається. Людина навіть під дощем не мокне й на морозі не мерзне, а смерть, замість підкрадатися жорстоко й підступно, перетворюється на заздалегідь організовану пишну процесію, що рухається добре змащеною колією до фамільного склепу, де завіси уберігають від іржі, а пил — ретельно витирають.

Саме такими і були умови життя Едіт Вітслі. У ньому не відбувалося нічого. Навряд чи це можна назвати подією, коли вона у віці двадцяти п'яти років поїхала супроводжувати свою господиню, яка подалася подорожувати до Сполучених Штатів. Просто колія змінила свій

напрямок. То була та ж сама добре змащена колія. Вона поєднувала обидва боки Атлантики своєю беззмістовністю та відсутністю подій, і корабель у ній був не човном посеред стихії, а просторим багатокімнатним готелем, що рухався швидко і гладко, давлячи й підминаючи хвилі своїм гігантським корпусом так, що океан ставав схожий на сонний сільський ставок біля водяного млина. Потойбіч океану колія продовжувалася на суходолі — респектабельна упорядкована колія, що забезпечувала готелі на кожному місці пересадки, а між місцями пересадки — готелі на колесах. Коли в Чикаго її господиня бачила один бік суспільного життя, Едіт Вітслі бачила його інший бік. А коли вона полишила службу і стала Едіт Нельсон, то виявила — хоча, може, й не досить переконливо — здатність впоратися з непередбаченим і брати над ним гору. Ганс Нельсон, іммігрант, швед за народженням і тесля за фахом, мав у собі отой тевтонський неспокій[24], що завжди гнав його кревних родичів на захід — до великих пригод і авантюр. То був кремезний м'язистий чолов'яга, у якого брак уяви компенсувався нестримною енергією та ініціативністю. До того ж його вірність і ніжність були так само міцними й надійними, як і його м'язи.

"Ось добряче попрацюю, зберу трохи грошенят та й подамся до Колорадо", — сказав він Едіт наступного дня після одруження. За рік вони вже були в Колорадо, де Ганс Нельсон уперше побачив, що таке золотовидобування, і сам захворів на золоту лихоманку. Займаючись пробними розробками золота, він побував у штатах Північна та Південна Дакота, в Айдахо та східному Орегоні, а потім подався в гори Британської Колумбії[25]. І в поході, і на привалі з ним завжди була Едіт Нельсон, ділячи з чоловіком успіхи, труднощі та працю. Коротенький крок зрослої в Хатніх умовах жінки вона поміняла на розмашисту ходу горянки. На небезпеку вона навчилася дивитися спокійно і з розумінням, назавжди позбувшись панічного страху, який породжується невіглаством і який уражає зніжених городян та уподібнює їх до дурних переляканих коней, котрі, заклякнувши від жаху, чекають своєї участі замість долати її або ж нестямно кидаються вперед, сповнені самогубного страху, що всіває шлях їхніми понівеченими тушами.

Едіт Нельсон траплялося непередбачене на кожному повороті їх мандрів, і вона натренувала свій зір так, що він бачив у ландшафті не лише очевидне, але й приховане. Вона, якій ніколи в житті не доводилося куховарити, навчилася пекти хліб, не вдаючись до дріжджів, хмелю або пекарського порошку, підрум'янюючи його зверху і знизу на відкритому вогні на сковорідці. А коли закінчувалися остання чашка борошна та останнє кільце бекону, Едіт Нельсон спромагалася опинитися на висоті ситуації і з мокасинів та м'якшої шкіри інших предметів одежі готувала подобу їжі, котра якимось чином тримала вкупі душу й тіло її чоловіка і котра давала можливість плентатися далі. Вона навчилася в'ючити коня, а також чоловіка — процес, що може неабияк сильно вразити серце і гордість будь-якого мешканця міста. Вона також добре вміла в'язати вузли для кожного конкретного типу в'ючення. А ще вона навчилася розпалювати вогнище із сирих дров під дощем і не втрачати при цьому присутності духу. Інакше кажучи, вона долала непередбачене у всіх його проявах. Але Велика Непередбаченість була іще попереду, і вона мала стати для Едіт серйозним випробуванням.

Повінь золотошукачів почала затоплювати Аляску, і цілком природно, що її хвиля підхопила Ганса Нельсона та його дружину і винесла на Клондайк. Восени 1897 року вони опинилися в селищі Дайя, але не мали грошей, щоб перевезти спорядження через перевал Чилкут Пас і потрапити до Доусона. Тому тієї зими Ганс Нельсон працював за своїм фахом, допомагаючи зводити місто Скагуей, що зростало як на дріжджах.

Перебуваючи в гущі подій, він усю зиму чув, як Аляска кличе його, а найгучніше кликала затока Латуя Бей. Тому влітку 1898 року він з дружиною вже пробирався крізь лабіринти щербатого узбережжя в сімдесятифутових сиваських каное. З ними були також індіанці — троє чоловіків. Вони вивантажили їх разом із спорядженням та припасами на безлюдну смужку землі за сто миль від затоки Латуя Бей, а самі повернулися до Скагуея. Але окрім подружжя на вузькій косі залишилися ще троє людей, бо вони були членами організованої старательської групи. Кожен з них уклав у спорядження та харчі рівну частку капіталу, і

прибутки мали ділитися порівну. При цьому Едіт Нельсон мала куховарити для всієї групи й отримувати чоловічу частку харчів.

Спочатку нарубали ялин і збудували трикімнатну хижку. Завданням Едіт Нельсон було підтримувати в ній порядок. Завданням же чоловіків було шукати і знаходити золото. І вони його шукали і знаходили. То не була якась вражаюча знахідка: такий собі золотий розсип, де кілька годин тяжкої праці давали кожному чоловікові від п'ятнадцяти до двадцяти доларів на день. Того року коротке полярне літо розтяглося довше звичайного, і вони скористалися цією нагодою, до останньої хвилини відкладаючи своє повернення до Скагуея. І спізнилися. Заздалегідь було домовлено, що вони приєднаються до групи з кількох десятків індіанців, коли ті вирушать у подорож за покупками вздовж узбережжя на південь. Сиваші прочекали білих людей аж до одинадцятої години, а потім, не дочекавшись, поїхали. Групі золотошукачів не лишалося нічого іншого, як очікувати, що їх випадково хтось підбере. А тим часом вони упорядкували і прибрали ділянку й заготовили дров.

Сонне бабине літо все тягнулося і тягнулося, а потім різко, як по сигналу тривоги, настала зима. Вона прийшла за одну ніч, і старателі прокинулися під завивання вітру. Надворі лютувала заметіль, і довкола все позамерзало. Одну снігову бурю змінювала інша, а в проміжках западала тиша, порушувана лише глухим шумом прибою на безлюдному узбережжі, де замерзлі солоні бризки оздоблювали берег химерною білою смугою.

У хижці все було добре. Золотого піску було добуто десь на вісім тисяч доларів, і всі не могли з цього не втішатися. Чоловіки майстрували снігоступи, полювали на дичину, роблячи запас м'яса в коморі, а довгими вечорами безкінечно грали у віст та педро. Тепер, коли золотодобування припинилося, Едіт Нельсон передала приготування їжі та прибирання у відання чоловіків, а сама штопала їхні шкарпетки та зашивала одіж.

У хижці не було ані глухого ремствування, ані сутичок, ані дріб'язкових суперечок. Члени групи часто вітали один одного із спільним

успіхом своєї експедиції. Ганс Нельсон був розважливо-флегматичним та невимушеним у спілкуванні, а Едіт уже давно завоювала його безграничний захват своїм умінням ладити людьми. Гаркі, довготелесий худорлявий техасець, був незвично приязним як для чоловіка з похмурою вдачею; до товариськості його спонукало ще й те, що ніхто не ставив під сумнів його теорію, згідно з якою золото мало здатність множитися. Четвертий член групи, Майкл Денін, своїм ірландським гумором та кмітливістю додавав веселого настрою, який панував у хижці. Це був високий кремезний чоловік, схильний до раптових спалахів гніву через дрібниці, але незмінно-добродушний та веселий у по-справжньому серйозних ситуаціях. П'ятий і останній — Дачі — був незмінним та охочим об'єктом кпинів у групі. Інколи він навіть ладен був посміятися з самого себе, аби тільки підняти настрій у халупці. Схоже, що метою його життя було смішити людей. Жодна серйозна сварка не затьмарила безтурботності компанії; а тепер, коли кожен міг похвалитися тисячею шістьмастами доларами, заробленими за коротке полярне літо, в хижці воцарився ситий і вдоволений дух заможності.

І раптом сталося непередбачене. Вони щойно сіли снідати. Хоча була вже восьма ранку (пізні сніданки стали звичними після припинення старательських робіт), трапезу освітлювала свічка, вставлена у пляшку. Едіт та Ганс сиділи на протилежних кінцях столу. З одного боку спинами до дверей сиділи Гаркі та Дачі. Місце напроти залишалося незайнятим. Денін іще не прийшов.

Ганс Нельсон поглянув на порожній стілець, повільно похитав головою і, зробивши незграбну спробу пожартувати, мовив:

— Майкл завжди першим устигав до столу. Дивно. Може, він захворів?

— А справді — де Майкл? — спитала Едіт.

— Прокинувся трохи раніше за нас і вийшов надвір, — відповів Гаркі.

На обличчі Дачі з'явилася пустотлива усмішка. Удаючи, що знає причину відсутності Деніна, він напустив на себе таємничого вигляду, а інші тим часом судили-рядили. Едіт, обережно зазирнувши в чоловічу спальню, повернулася до столу. Ганс запитально поглянув на неї, і вона похитала головою.

— Раніше він ніколи не спізнювався до столу, — зазначила вона.

— Не розумію, — додав Ганс, — у нього завжди був петит, як у коня.

— Це просто жахливо, — сказав Дачі, сумно похитавши головою.

І вони почали жартувати з приводу відсутності свого товариша.

— Це — велика біда! — почав першим Дачі.

— Що?! — хором запитали решта.

— Те, що сталося з бідолашним Майклом, — пролунала скорботна відповідь.

— А що з ним сталося? — запитав Гаркі.

— Він більше не хоче їсти, — побивався Дачі. — Він утратив апетит. Йому більше не подобається їсти.

— А так і не скажеш, дивлячись, як він наминає харчі, що аж за вухами лящить, — зауважив Гаркі.

— Це така неповага з його боку до місіс Нельсон, — швидко знайшовся на слові Дачі. — Жахливо, просто жахливо! Чому його тут нема? Тому що він вийшов. А чому він вийшов? А для того, щоб нагуляти апетит. А як він нагулює апетит? Ходить босоніж по снігу! Я все знаю.

Саме так багаті люди і ганяються за апетитом, коли він від них утікає. У Майкла тисяча шістсот доларів. Він — багатий чоловік. Тому в нього і пропав апетит. І тепер він за ним ганяється. Ось відчиніть двері і погляньте — там, у снігу, сліди його босих ніг. Тільки не треба допомагати йому ловити апетит. То ж його проблема, а не ваша. А коли він його, нарешті, спіймає, то заявиться до столу.

Всі гучно розсміялися з нісенітниці, яку наверз Дачі. Але не встиг ущухнути сміх, як двері розчинилися і до хижки увійшов Денін. Решта повернулися поглянути на нього. У руках він тримав рушницю. Не встигли всі й оком кліпнути, як Денін приставив її до плеча і двічі вистрілив. Після першого пострілу Дачі осунувся на стіл, перекинувши свою чашку з кавою, а його руда шевелюра вкрила тарілку з кашею. Лоб Дачі притиснув край тарілки, і вона стала під кутом сорок п'ять градусів до його голови. Другий постріл застав Гаркі у стрибку, коли він вискочив із-за столу, і техасець рухнув навзнак на підлогу. Вигук "О Господи!" з булькотом застряв у нього в горлі.

Отак і сталося Непередбачене. Ганс та Едіт ошелешено заціпеніли. Вони заклякло сиділи за столом, не зводячи заворожених очей з убивці. Крізь пороховий дим, що наповнив кімнату, його було погано видно, в запалій тиші тільки й чути було, як на підлогу капає зі столу розлита кава. Денін розкрив казенник рушниці і став виштовхувати гільзи. Тримаючи рушницю в одній руці, другою він поліз у кишеню за новими набоями.

Він якраз засовував їх у стволи, коли Едіт стрепенулася і почала діяти. Не було сумніву, що Денін збирався убити її та Ганса. Приблизно три секунди перебувала вона в стані паралічу та шоку, спричиненого тією жахливою й непояснимою формою, у якій перед нею явилося Непередбачене. Але потім Едіт швидко виступила йому назустріч і зчепилася з ним. Швидко і рішуче. Як кішка стрибонула вона на убивцю й обома руками вчепилася йому в комір. Від поштовху Денін заточився і позадкував, ступивши кілька кроків назад. Він спробував струсити із себе Едіт, намагаючись при цьому втримати рушницю в руках. Але зробити це

було непросто, бо її загартоване тіло було пружким і сильним, як у кішки. Смикнувшись убік і тримаючи убивцю за шию, вона ледь не звалила його на підлогу. Але він устояв і рвучко крутнувся. Ноги Едіт відірвалися від підлоги, і вона, не розчіплюючи рук, описала в повітрі коло слідком за рвучким обертальним рухом, що його зробив Денін. Цей політ закінчився зіткненням зі стільцем, і вони удвох упали з гуркотом на підлогу, зайнявши собою півкімнати і продовжуючи несамовито борюкатися.

Ганс Нельсон зреагував на непередбачене на півсекунди пізніше, ніж його дружина. Його нервово-розумові процеси відбувалися повільніше, ніж у неї. Він являв собою набагато більший людський організм, і тому йому знадобилося на півсекунди більше, щоб усвідомити те, що сталося, прийняти рішення і почати діяти. Едіт уже стрибнула на убивцю, коли Ганс скочив на ноги. Але в ту мить він і близько не був таким холоднокровним, як його дружина. Його охопило сліпе шаленство вікінга. У ту мить, коли Ганс підстрибнув зі стільця, його рот розкрився, і з нього почувся звук, схожий одночасно на зичний рик і волання. Коли тіла убивці та Едіт гойднулися перед тим, як упасти, Ганс уже метнувся навперейми через кімнату і встиг підбігти до них якраз у той момент, коли вони попадали на підлогу*.

Налетівши на розпростертого Деніна, він почав осатаніло гамселити його кулаками. То були як удари ковадла, і Едіт, почувши, як обм'якло тіло убивці, відпустила його і відкотилася вбік. Лежачи на підлозі, вона важко дихала і спостерігала. Несамовиті удари продовжували сипатися на Деніна. Йому, здається, вже було байдуже. Він навіть не ворушився. Потім до неї дійшло, що він утратив свідомість, і вона гукнула Гансу, щоб той припинив. Потім знову гукнула. Але він зовсім не зважав на її голос. Едіт спробувала вхопити його за руку, але спромоглася лише на секунду затримати її.

Те, що вона зробила після цього, не було результатом якогось раціонального імпульсу. Не було воно також наслідком почуття жалю чи заповіді "Не убий". Кинути своє тіло між чоловіком та безпорадним убивцею її, скоріше, змусило якесь відчуття закону, мораль її

одноплемінників та дитяче виховання. І тільки пересвідчившись, що б'є власну дружину, Ганс припинив вимахувати кулаками. Він дозволив їй відтягнути себе вбік — приблизно так само, як дозволяє зла собака своєму хазяїну відтягти себе вбік. Аналогія була вражаючою. Час від часу Ганс, чия лють і досі нуртувала, продовжував глухо гарчати. Кілька разів він обертався, наче наміряючись знову стрибнути на вбивцю, але щоразу його зупиняла дружина, швидко заступаючи йому шлях.

Усе далі й далі відштовхувала Едіт свого чоловіка. Їй ще ніколи не доводилося бачити Ганса в такому стані, і вона боялася його навіть більше, аніж боялася Деніна в розпалі боротьби. Едіт ніяк не могла повірити, що оцей лютий звір — то її Ганс, і вона раптом з переляком збагнула, що він здатен легко перекусити їй руку, як і будь-яка дика тварина. Кілька секунд, не бажаючи зачіпати її, він уперто намагався вивернутися і проскочити назад, кидаючись з боку в бік. Але вона так само вперто ставала йому на заваді, кидаючись з боку в бік разом з ним. Нарешті в його очах замерехтіли проблиски здорового глузду і він здався.

Обоє знесилено зіп'ялися на ноги. Додибавши, похитуючись, до стіни, Ганс обперся об неї. Обличчя його тіпалося, а з горла продовжувало вириватися гарчання, яке через кілька секунд нарешті стихло. Настав час дати волю своїм почуттям. Заламуючи руки, Едіт стала посеред кімнати, важко хапаючи ротом повітря. Тіло її тряслося як у пропасниці.

Ганс дивився поперед себе невидющими очима, але очі Едіт шалено зиркали сюди-туди, фіксуючи подробиці того, що сталося. Денін лежав непорушно на підлозі. Біля нього валявся стілець, перекинутий у розпал боротьби. Наполовину закрита його тілом, під ним лежала рушниця — і досі з розкритим казенником. Біля руки убивці валялися два набої, які він так і не встиг вставити у стволи і які він тримав у руці, аж поки не знепритомнів. Гаркі закляк на підлозі там, де він упав навзнак; а Дачі лежав грудьми на столі, увіткнувшись своєю рудою головою в тарілку, яка і досі стирчала під кутом сорок п'ять градусів. Ця перехняблена тарілка розсмішила її. Чому вона не впала? Це було абсурдно. Тарілки з

кашею не мають звички ставати сторчма на столі — навіть якщо когось убивають.

Вона зиркнула на Деніна, але потім знову повернулася поглядом до тарілки. Це було так сміховинно! Вона ледь не розреготалася істеричним сміхом. Але потім вона звернула увагу на тишу, що панувала в кімнаті, і тарілку витіснило зі свідомості бажання хоч якоїсь події. Монотонне капання кави лише підкреслювало тишу. Чому Ганс нічого робить? Нічого не каже? Вона поглянула на нього і розкрила була рота, щоб заговорити, але виявила, що язик відмовляється виконувати належні йому обов'язки. У горлі з'явився характерний біль, а рот став сухим і наче ворсистим. Вона тільки дивилася на Ганса й мовчала, а Ганс і собі мовчки дивився на неї.

Раптом тишу порушив різкий металічний брязкіт. Едіт скрикнула і швидко поглянула на стіл. То впала тарілка. Ганс зітхнув і наче прокинувся від сну. Брязкіт тарілки змусив їх прокинутися уже в абсолютно новому світі. І хижка втілювала собою цей новий світ, у якому їм відтепер судилося жити і рухатися. Стара ж хижка назавжди відійшла в минуле. Обрій життя став цілковито новим і незнайомим. Непередбачене накинуло своє чаклунство на обриси речей, змінивши їх перспективу, спотворивши цінності і перемішавши реальне та нереальне в химерну суміш, яка спантеличувала й лякала.

— Господи, Гансе! — такими були перші слова Едіт.

Ганс не відповів, а просто уставився на неї з виразом неймовірного жаху в очах. Потім поволі обвів поглядом кімнату, вперше помічаючи деталі. Після цього він надягнув капелюха і рушив до дверей.

— Ти куди? — спитала Едіт з наполегливою інтонацією, з болем усвідомлюючи відповідь на своє запитання.

Узявшись за дверну ручку, Ганс обернувся і сказав:

— Могили копати.

— Гансе, не залишай мене, — погляд її ковзнув по кімнаті, — не залишай мене з оцим.

— Могили все одно ж колись доведеться копати, — мовив він.

— Але і ти не знаєш — скільки, — з відчаєм заперечила Едіт. Помітивши його вагання, вона додала: — До того ж я піду з тобою і допоможу.

Ганс повернувся до столу і звичним рухом зняв зі свічки нагар. Потім вони разом усе ретельно обдивилися. І Гаркі, і Дачі були мертві. Їхні рани були жахливими, бо в них стріляли з рушниці майже впритул. Ганс не хотів підходити до Деніна, й Едіт самій довелося оглянути його.

— Він — не мертвий! — гукнула вона Гансу.

Той підійшов і поглянув згори вниз на убивцю.

— Що ти сказав? — спитала Едіт, почувши, як у чоловіка вирвався з горла якийсь нечленороздільний звук, схожий на гарчання.

— Я сказав, що це ганьба, що він і досі живий, — почулася відповідь.

Едіт схилилася над тілом убивці.

— Відійди, — хрипко наказав Ганс якимось дивним тоном.

Нараз відчувши тривогу, Едіт поглянула на чоловіка. Той підняв випущену Деніном рушницю і почав заганяти в неї набої.

— Що ти збираєшся робити? — скрикнула вона, швидко підводячись.

Ганс не відповів, натомість Едіт побачила, як він скинув рушницю до плеча. Швидко вхопившись за ствол, вона різко відвела його вгору.

Він спробував висмикнути рушницю, але вона ступила крок уперед і притиснулася до нього.

— Гансе, Гансе! Прокинься! — скрикнула Едіт. — Припини це божевілля!

— Він убив Дачі і Гаркі! — відповів чоловік. — І зараз я уб'ю його.

— Але так не можна, — заперечила вона. — Треба дотримуватися закону.

Ганс презирливо пхикнув, висловивши таким чином свою невіру в силу закону в цих краях, і холоднокровно й вперто повторив:

— Він убив Дачі і Гаркі.

Довго вона з ним сперечалася, але ця суперечка мала однобокий характер, бо Ганс обмежився тим, що знову й знову повторював один і той самий аргумент: "Він убив Дачі і Гаркі". Але Едіт нікуди було подітися від отриманого в дитинстві виховання та від поклику крові своїх нащадків. Вона успадкувала від них повагу до закону, тому в її розумінні правильна поведінка і полягала саме в дотриманні закону. Іншого праведного шляху в цій ситуації вона собі просто не уявляла. Для неї намагання Ганса взяти закон у свої власні руки було так само невиправдним, як і те, що скоїв Денін. Від двох зол добра не вийде, наполягала вона, і тому існував лише один спосіб покарання убивці — законний спосіб, визначений суспільством. Нарешті Ганс піддався на її умовляння.

— Гаразд, — погодився він. — Нехай буде по-твоєму. Але ось подивишся — завтра або післязавтра він уб'є тебе і мене.

Едіт похитала головою і простягла руку, щоб узяти рушницю. Ганс уже був віддав її, але потім завагався.

— Краще дай я уб'ю його, — благально сказав він.

Але Едіт знову похитала головою, і Ганс почав був віддавати рушницю, як двері розчинилися, і на порозі, не постукавши, з'явився індіанець. Не зморгнувши й оком, непроханий гість окинув поглядом картину, що йому відкрилася. Індіанцю вистачило одного побіжного погляду, щоб умістити у своїй свідомості мертвих і живих. На його обличчі не відбилося не лише подиву, а й звичайної цікавості. Для нього мертвого тіла Гаркі просто не існувало.

— Сильний вітер, — зауважив індіанець замість привітання. — Все добре? Дуже добре?

Ганс, і досі стискаючи рушницю, не мав ані найменшого сумніву, що скалічені трупи індіанець відніс на його рахунок. Він із благанням поглянув на дружину.

— Доброго ранку, Негуче, — сказала вона з явним зусиллям у голосі. — Ні, не дуже добре. Дуже погано. Велике лихо.

— Тоді піду, до побачення, дуже поспішати, — мовив індіанець і без найменшої ознаки поспіху, обережно обійшовши калюжу крові на підлозі, відчинив двері й вийшов.

Чоловік і дружина поглянули одне на одного.

— Він думає, що то ми скоїли, — вжахнувся Ганс. — Що то скоїв я.

Якусь мить Едіт мовчала. А потім заговорила — стисло і по-діловому:

— Байдуже, що він думає. То буде потім. А наразі нам треба викопати дві могили. Але спочатку слід зв'язати Деніна, щоб він не втік.

Ганс відмовився торкатися убивці, й Едіт сама зв'язала його — ноги й руки. Після цього вони з Гансом вийшли надвір у сніг. Земля була такою мерзлою, що не піддавалася ударам кайла. Тоді вони зібрали дров, розчистили ділянку від снігу і на замерзлій поверхні розклали багаття. Воно горіло годину, і після цього земля розтанула на кілька дюймів углиб. Ганс та Едіт вигребли лопатами розталу багнюку і знову розклали багаття. Їхнє просування в глиб землі тривало зі швидкістю кількох дюймів на годину.

Це була тяжка й нестерпна праця. Через заметіль, що лютувала довкола, вогнище горіло мляво, а вітер пронизував їхню одіж і пробирав до кісток. Вони мало говорили, бо не давав вітер. Окрім спантеличених розмірковувань над мотивами вчинку Деніна, вони здебільшого мовчали, пригнічені жахом недавньої трагедії. О першій дня Ганс, поглянувши на хижку, оголосив, що він зголоднів.

— Ні, не зараз, Гансе, — запротестувала Едіт. — Після того, що сталося, я не можу отак просто піти в хижку і приготувати їжу.

О другій годині Ганс запропонував піти разом з нею; але вона знову втримала його, і о четвертій дві могили були готові. Вони були мілкі, десь два фути завглибшки, але для свого призначення цілком придатні. Настала ніч. Ганс узяв санчата, і двох загиблих чоловіків потягли крізь темряву і бурю до їхньої крижаної усипальниці. Похоронна процесія була чим завгодно, але не пишно-церемоніальним видовищем. Сани вгрузали в глибокий сніг, і тягнути їх було важко. З учорашнього дня чоловік та дружина нічого не їли й ослабли від нервової напруги та фізичного виснаження. Вони не мали сили встояти проти вітру, і часом його пориви збивали їх з ніг. Кілька разів сани перекидалися, і їм доводилося знову класти на них їхній моторошний вантаж. Остання сотня футів до могил пролягала по крутосхилу, і Гансу та Едіт довелося долати його на всіх чотирьох, як собакам, перетворивши руки на лапи і вгрузаючи ними у

сніг. При цьому все одно важкі сани двічі стягували їх донизу, і вони ковзали по схилу й падали до підніжжя — і живі, і мертві, — утворюючи моторошне плетиво з тіл, саней та мотузок.

— Завтра я поставлю на могилах дошки з їхніми іменами, — сказав Ганс, коли могили нарешті закидали.

Едіт ридала. Кілька уривчастих і плутаних речень — ото було і все, на що вона спромоглася в плані поминальної служби, і чоловікові довелося ледь не нести її до хатини.

Тим часом Денін уже оклигав. Він катався сюди-туди по підлозі, марно намагаючись вивільнитися. Очима, що блищали лихоманковим вогнем, він спостерігав за Гансом та Едіт, але навіть не намагався заговорити. Ганс і досі не бажав торкатися убивці і похмуро дивився, як Едіт потягла його по підлозі до чоловічої спальні. Але хоч як вона старалася, їй не вдавалося підняти його з підлоги й покласти на ліжко.

— Краще дай я його застрелю — і проблем у нас більше не буде, — востаннє благально звернувся до неї Ганс.

Едіт знову похитала головою і нахилилася, щоб продовжити свої зусилля. На її подив, тіло убивці піднялося легко — то чоловік, скорившись її волі, прийшов на допомогу. Після цього вони заходилися вимивати і прибирати кухню. Але підлога все одно криком кричала про трагедію, і Гансу довелося зіструґати заплямовану кров'ю поверхню, а щепки спалити в печі.

Минали дні. Скрізь панували темрява і тиша, переривані лише сніжними бурями та гуркотом прибою, бризки якого замерзали, падаючи на берег. Ганс корився найменшим вказівкам Едіт. Уся його дивовижна ініціативність зникла. З Деніном вона воліла поводитися по-своєму, і Ганс віддав ініціативу в її руки.

Убивця являв собою постійну загрозу. Увесь час існував ризик того, що він вивільниться зі своїх пут, тому його доводилося стерегти день і ніч. Чоловік або жінка завжди сиділи біля нього, тримаючи в руках заряджену рушницю. Спочатку Едіт запровадила восьмигодинне чергування, але безперервне напруження було надто великим, і згодом вони з Гансом почали мінятися через чотири години. Оскільки їм треба було спати, а чергування тривали і вночі, то увесь ранок теж витрачався на вартування Деніна. У них майже не лишалося часу на приготування їжі та заготівлю дров.

Після недоречного візиту Негука індіанці обходили хатину стороною. Едіт посилала Ганса до їхніх жител, щоб він умовив їх відправити Деніна на каное вздовж узбережжя до найближчого поселення білих людей, але ці відрядження були безрезультатними. Тоді Едіт пішла сама і поговорила з Негуком. Він був ватажком у невеличкому селі, мав гостре почуття відповідальності і в кількох словах пояснив свою політику.

— Це — лихо білих людей, а не сивашів, — сказав він. — Якщо мої люди допомагати вам, то це лихо стане і їхнім лихом. Коли лихо білих людей та лихо сивашів поєднаються, то вийде одне велике лихо — незбагненне і нескінченне. Лихо — це погано. Мої люди не чинитимуть зле. Навіщо їм допомагати вам? Щоб потрапити в халепу?

І повернулася Едіт Нельсон до своєї жахливої хатини з її чотиригодинними, безконечно змінюваними чергуваннями. Час від часу, коли наставала її черга сидіти біля полоненого із зарядженою рушницею, очі її злипалися і вона починала дрімати. І щоразу Едіт просиналася стрепенувшись, хапалася за зброю і відразу ж кидала погляд на Деніна. То явно були нервові потрясіння, і вони вкрай шкідливо на неї впливали. Її страх перед убивцею був таким великим, що навіть тоді, коли Едіт не спала, вона хапалася за рушницю щоразу, як той ворушився під ковдрою.

Ось-ось у неї мав статися нервовий зрив, і вона це знала. Спочатку з'явилося тремтіння очних яблук, і їй довелося часто заплющувати очі

для полегшення. Трохи згодом почалося неконтрольоване посмикування повік. І все це посилювалося тим, що трагедія ніяк не йшла у неї з голови. Це жахіття нікуди не зникло і досі залишалося від неї не далі, аніж того ранку, коли непередбачене прокралося в їхню хатину і стало господарем становища. І під час своїх щоденних ритуалів з охорони вбивці їй Доводилося, зціпивши зуби, зусиллям волі контролювати свої тіло та душу.

На Ганса трагедія вплинула інакше. Його свідомістю міцно заволоділа та ідея, що він просто зобов'язаний убити Деніна. І кожного разу, коли він вартував зв'язаного вбивцю або просто перебував поруч із ним, Едіт огортав страх, що Ганс одного дня зробить ще один кривавий запис в історію їхньої хатини. Він завжди лаяв його останніми словами і поводився з ним грубо. Ганс намагався приховати свою манію вбивства і часто казав дружині: "Скоро ти сама захочеш, щоб я убив його, але тоді я не захочу його вбивати. Бо мені буде гидко". Але не раз, прослизаючи до кімнати, бачила вона, як двоє чоловіків злобно вирячувалися один на одного. Вони скидалися на двох тварин: на обличчі Ганса відбивалося палке бажання вбити, а Денін своїм виразом нагадував загнаного в кут щура. "Гансе, — скрикувала Едіт. — Прокинься!" І її чоловік сіпався, приходив до тями, а потім відчував розкаяння й сором.

Ось так Ганс став іще одним фактором у проблемі непередбаченого, яку мала вирішити Едіт Нельсон. Спочатку це просто було питання правильного поводження з Деніном, і це правильне поводження полягало, в її розумінні, у необхідності тримати його в полоні доти, поки він не потрапить до рук правоохоронців і не постане перед справедливим судом. Але тепер до цієї проблеми додався Ганс, і Едіт побачила, що йдеться про його порятунок та недопущення його безумства. Невдовзі вона виявила також, що її власні сила й витривалість теж стали частиною проблеми. Вона вже не витримувала напруження. Її ліва рука стала мимовільно смикатися і згинатися. Їжа з ложки розпліскувалася, і Едіт уже не покладалася на свою вражену руку, їй здалося, що то симптоми захворювання, відомого під назвою танцю Святого Вітта, і тому вона дуже боялася, що хвороба зайде далеко і наслідки її будуть

катастрофічними. А що як вона зляже? І образ можливого майбутнього, коли в хатині залишаться тільки Денін та Ганс, лише посилював увесь жах ситуації.

Через три дні Денін почав розмовляти. І його перше запитання було таким: "Що ви збираєтеся зі мною зробити?" Це запитання він повторював щодня і багато разів на день. Едіт, у свою чергу, теж щодня ставила йому одне й те саме запитання: "Навіщо ти це зробив?" На нього вбивця так і не відповів. Ба більше, Денін на це запитання вибухав гнівом, сатаніючи й напружуючи сиром'ятні ремені, якими він був зв'язаний, і погрожуючи поквитатися з Едіт, як тільки вивільниться, в чому, як він сам сказав, аніскільки не сумнівався. У такі хвилини вона клала пальці на курки рушниці, готуючись зустріти вбивцю смертоносним свинцем, якщо він вирветься, а сама при цьому перелякано тремтіла, і в неї паморочилося в голові від потрясіння та постійного напруження.

Але з часом Денін став дедалі керованішим і зговірливішим, їй здалося, що він дедалі більше втомлювався від своєї незмінно непримиримої позиції. Ірландець почав скиглити і проситися, щоб його відпустили. І почав робити неймовірні обіцянки. Що і пальцем їх не торкне. Що сам подасться на південь по узбережжю і здасться поліції. Що віддасть їм свою долю золота. Що піде в хащі і ніколи більше не повернеться до цивілізації. Що відразу ж накладе на себе руки, як тільки вони його відпустять. Зазвичай його умовляння наростали і завершувалися безконтрольним буйством, і Едіт починало здаватися, що з ним ось-ось станеться напад. Але вона незмінно хитала головою і відмовляла йому у свободі, заради якої він доводив себе до шаленства.

Та минали тижні, і Денін ставав сумирнішим. І над його загальним станом почала дедалі більше домінувати втома. "Я такий зморений, такий зморений", — часто бурмотів він, соваючи головою по подушці, як дратівлива й примхлива дитина. А ще за якийсь час він почав пристрасно бажати смерті і благати, щоб вона вбила його або щоб Ганс позбавив його страждань і дав йому можливість спочити в мирі.

Ситуація ставала нестерпною. Нервозність Едіт зростала, і вона знала, що колапс може статися в будь-який час. Вона навіть відпочити як слід не могла, бо її переслідував страх, що Ганс піддасться своїй манії і вб'є Деніна, коли вона спатиме. Хоча був уже січень, ще мало спливти кілька місяців, поки якась торгова шхуна могла зайти в бухту. А могла і не зайти. Крім того, оскільки вони не розраховували зимувати в хижці, то запасів провізії лишилося обмаль. Ганс не міг збільшити ці запаси за рахунок полювання, бо їм доводилося вартувати свого в'язня.

Щось треба було робити, й Едіт це знала. Зусиллям волі змусила вона себе знову обміркувати цю проблему. Вона не могла відкинути звичаї своїх одноплемінників, не могла відмовитися від закону, який, посилений вихованням, увійшов у її плоть і кров. Едіт знала, що все, що їй доведеться робити, мусить бути зроблено відповідно до закону, і протягом довгих годин вартування, тримаючи на руках рушницю і слухаючи, як біля неї вовтузиться убивця, а за стіною реве хуга, вона подумки робила свої власні соціологічні дослідження і самотужки відстежувала еволюцію закону. До неї дійшло, що закон є не чим іншим, як думкою і волею тієї чи іншої групи людей. І не мало значення, наскільки великою ця група людей була. Були невеличкі групи, міркувала вона, такі як Швейцарія, а також великі групи — такі як Сполучені Штати. І Едіт дійшла резонного висновку, що не мало значення, наскільки малою була ця група. У країні може бути лише десять тисяч людей, однак їхня колективна думка та воля будуть законом цієї країни. Хіба ж тоді тисяча людей не можуть бути такою групою? — запитувала себе Едіт. А якщо тисяча можуть, то значить, може і сотня? Чи п'ятдесят? А чому б і не п'ятеро? Чи — двоє?

Злякавшись власного висновку, вона обговорила все з Гансом. Спочатку він не зрозумів, але потім, коли до нього дійшло, він додав від себе переконливий аргумент. І розповів про збори старателів, на які приходили місцеві чоловіки і творили закон, а також забезпечували його виконання. Може бути всього лише десятеро чи п'ятнадцятеро людей, сказав Ганс, але оскільки воля більшості стала законом для всіх десяти чи п'ятнадцяти, то порушники цієї волі мусять бути покарані.

Нарешті Едіт ясно побачила, що має робити. Вони мають повісити Деніна. Ганс з нею погодився. Вони удвох становили більшість у своїй конкретній групі. І волею цієї групи Денін мав бути повішений. Для виконання цієї волі Едіт щиро прагнула дотримуватися традиційних умовностей, але їхня група була такою малою, що вона з Гансом мали виконувати ролі і свідків, і присяжних, і суддів, і, насамкінець, — катів. Вона висунула Майклу Деніну офіційне звинувачення у вбивстві Дачі і Гаркі, і в'язень лежав і слухав свідчення — спочатку Ганса, а потім Едіт. Він відмовився визнавати себе винуватим чи невинуватим і промовчав, коли вона спитала, чи не має він щось сказати на свій захист. Тоді Едіт і Ганс, не встаючи зі своїх місць, винесли вердикт суду присяжних: винен. Потім, як суддя, вона оголосила вирок. Голос її тремтів, повіки сіпалися, ліва рука смикалася, але Едіт упоралася зі своїм завданням.

— Майкле Денін, через три дні ви помрете на шибениці.

Таким був вирок. Вбивця мимоволі полегшено зітхнув, визивно розсміявся і сказав:

— Хоч одна втіха: оце трикляте ліжко більше не мулятиме мені спину.

Здавалося, що після виголошення вироку на всіх зійшло відчуття полегшення. Особливо це було помітно у Деніна. Все його нахабство і похмура злість зникли, і він приязно розмовляв зі своїми поневолювачами, при цьому час від часу навіть демонструючи свою колишню дотепність. А ще він знаходив велику втіху в тому, що Едіт читала йому Біблію. Вона зачитувала йому уривки з Нового Завіту, і йому дуже сподобалися місця про блудного сина та крадія на хресті.

За день до призначеного страчення, коли Едіт поставила Деніну своє звичне запитання "Навіщо ти це зробив?", він відповів:

— Усе дуже просто. Я гадав, що…

Але Едіт різко його перервала, попросила почекати і поспішила до Гансового ліжка. Він якраз відпочивав після чергування і, прокинувшись та протираючи очі, невдоволено забурчав.

— Іди, — сказала йому вона, — і приведи Негука та ще якогось індіанця. Майкл має намір зізнатися. Зроби так, щоб вони обов'язково прийшли. Візьми із собою рушницю, настав на них її і приведи силою, якщо треба буде.

Через півгодини до камери смертника ввели Негука та його дядька Гадіквана. Вони не хотіли йти, і Ганс підганяв їх рушницею.

— Негуче, — звернулася до нього Едіт. — Нічого лихого ні тобі, ні твоїм людям з цього не буде. Вам не треба нічого робити — лише сидіти, слухати і розуміти.

Отак Майкл Денін, засуджений на смерть, і зробив офіційне зізнання у скоєному злочині. Поки він говорив, Едіт записувала його розповідь, індіанці слухали, а Ганс вартував біля дверей, щоб не вискочили свідки.

І пін пояснив, що не був у Європі ось уже п'ятнадцять і Він завжди хотів повернутися додому з купою грошей і забезпечити своїй матері пристойне життя до кінця її днів.

— А як я міг зробити це на тисячу шістсот доларів? — запитав він. — Тому мені забажалося здобути всі вісім тисяч. Щоб повернутися додому з шиком. І я подумав: а чи не було б легше повбивати вас усіх, звалити убивство на індіанців і вшитися до Ірландії? І я почав стріляти, але, як полюбляв казати Гаркі, проковтнув завеликий шматок і вдавився. Ось таке моє зізнання. Я виконав свій обов'язок перед дияволом, а тепер, бачить Бог, настав час виконати обов'язок перед Господом.

— Негуче та Гадікване, ви чули слова цього білого чоловіка, — звернулася Едіт до індіанців. — Його слова ось тут, на цьому папері, і вам

треба поставити на ньому свої знаки, щоб білі люди, які прибудуть опісля, пересвідчилися, що ви чули ці слова.

Двоє сивашів поставили хрестики проти своїх імен, дістали вказівку з'явитися наступного дня з усім своїм племенем для споглядання екзекуції, і їм дозволили піти.

Деніну трохи вивільнили руки, щоб він міг підписати документ. А потім у кімнаті запала тиша. Ганс маявся, а Едіт було не по собі. Денін лежав на спині, втупившись у покриту мохом стелю.

— А тепер я віддам належне Богу, — пробурмотів він і повернувся до Едіт. — Почитай мені з Біблії, — додав він з відтінком грайливості в голосі. — Можливо, це допоможе мені забути про трикляте ліжко.

День страти видався ясним та холодним. Температура впала до двадцяти п'яти градусів нижче нуля, і дув холодний крижаний вітер. Він проштовхував мороз крізь одіж та плоть і пробирав до кісток. Вперше за багато днів Денін звівся на ноги. Його м'язи були нерухомими так довго, що він відвик зберігати вертикальне положення і ледь міг стояти.

Він заточився, похитнувся і вхопився за Едіт своїми зв'язаними руками, щоб не впасти.

— Щось мене штормить, — слабо посміхнувся він. А трохи згодом додав:

— От і добре, що нарешті все скінчилося. Все одно це чортове ліжко замучило б мене до смерті.

Коли ж Едіт наділа йому на голову хутряного капелюха і почала відкочувати його, закриваючи вуха, Денін розсміявся і спитав:

— Навіщо ти це робиш?

— Надворі сильний мороз, — відповіла вона.

— А чи не буде через десять хвилин бідолашному Майклу Деніну байдуже — відморозив він вухо чи ні? — спитав він.

Едіт доклала чимало душевних зусиль, готуючись витримати жахливий і болісний фінал, і тому його ремарка завдала сильного удару по її самовладанню. До цієї миті все здавалося їй якимось нереальним і примарним — як сон, а тепер жорстока правда цих слів зіштовхнула Едіт віч-на-віч з реальністю того, що відбувалося. Для ірландця не минуло непоміченим потрясіння, спричинене його словами.

— Вибач, що завдав тобі клопоту своєю ідіотською фразою, — винувато мовив він. — Я не хотів. Сьогодні — визначний день для Майкла Деніна, і він веселий і безтурботний, як жайвір.

Він радісно засвистів, але свист із радісного скоро став сумним, і ірландець замовк.

— От шкода, що священика немає, — задумливо сказав він. — Але Майкл Денін — бувалий воїн, і він не дорікатиме на відсутність комфорту, вирушаючи в останній похід.

Ірландець був слабкий і відвик ходити, тому, коли двері розчинилися і він вийшов надвір, вітер ледь не збив його з ніг. Едіт і Ганс йшли по обидва боки і підтримували його, а він відпускав жарти і намагався підняти подружжю настрій. Зупинився він лише один раз — щоб домовитися про пересилку своєї частки золота матері в Ірландію.

Вони піднялися на невисокий пагорок і вийшли на галявину поміж дерев. Там, оточивши колом діжку, поставлену сторч у сніг, стояли Негук, Гадікван та решта сивашів включно з дитинчатами та собаками. Вони прийшли подивитися, як білі люди виконують свій закон. Неподалік

видно було відкриту могилу, яку Ганс вирив, розігріваючи вогнем промерзлу землю.

Денін діловито поглянув на приготування, помітивши могилу, бочку та оцінивши товщину вірьовки й гілки, через яку вона була перекинута.

— Якби на моєму місці був ти, то я зробив би все значно краще, Гансе.

Денін гучно зареготав зі свого дотепу, але на блідому обличчі Ганса непорушно завмерла похмура маска, яку міг порушити лише звук архангельської сурми в день Страшного суду. А ще Ганса нудило. Раніше він просто не міг збагнути, яке то є жахливе й грандіозне завдання — відправити свого одноплемінника на той світ. А Едіт — збагнула, але це аж ніяк не полегшило реалізацію цього завдання. Її доймали сумніви — чи вистачить їй снаги довести його до кінця. Їй безперервно хотілося закричати, заверещати, заволати і, затуливши очі руками, чкурнути наосліп у ліс — навмання. І тільки неймовірним зусиллям волі трималася вона на ногах, і йшла далі, і робила те, що мусила робити. Знемагаючи від нервової та фізичної напруги, вона все ж відчувала вдячність Деніну за те. що він їй сприяв.

— Подай руку, — сказав він Гансу, і той допоміг йому здертися на діжку.

Ірландець нахилився, щоб Едіт наділа петлю йому на шию. Потім він випрямився, а Ганс міцно прив'язав вірьовку до гілки вгорі.

— Майкле Денін, чи маєте ви що-небудь сказати? — спитала Едіт дзвінким голосом, який тремтів, попри всі її зусилля.

Денін почовгав ногами по діжці, сором'язливо поглянув униз, наче збираючись освідчитися в коханні, і прокашлявся.

— Я задоволений, що все скінчилося, — сказав він. — Ти обходилася зі мною як з християнином, і я щиро вдячний тобі за твою доброту.

— Тоді нехай Господь прийме тебе до себе, розкаяний грішнику, — сказала Едіт.

— Так. — відповів Денін, і його повний низький голос прозвучав різким контрастом до її тоненького ослаблого голосу. — Нехай Господь прийме мене, розкаяного грішника.

— Прощавай, Майкле! — вигукнула вона з відчаєм у голосі.

Едіт усім тілом навалилася на діжку, але вона й не поворухнулася.

— Гансе, мерщій! Допоможи мені! — слабо скрикнула вона.

Едіт відчувала, що останні сили покидають її, але діжка не піддавалася. Ганс поспішив до неї — і діжка вислизнула з-під ніг Майкла Деніна.

Едіт відвернулася і заткнула пальцями вуха. А потім розсміялася — хрипло, різко, з якимись металічними нотками в голосі. Ганс був шокований. За увесь час цієї трагедії йому не доводилося переживати такого потрясіння. Самовладання покинуло Едіт Нельсон. Але навіть у розпал істеричного припадку вона збагнула це і відчула задоволення від того, що спромоглася витримати напруження і виконати все, що належало. Похитуючись, вона підійшла до свого чоловіка.

— Гансе, відведи мене до хатини, — ледь вимовила вона. І додала: — І поклади мене в ліжко. Я хочу відпочити, відпочити, відпочити…

І вона пішла по снігу геть, а Ганс обіймав її за плечі, притримував і придавав вірного напряму її ослаблим ногам. Але індіанці лишилися.

Похмуро й урочисто споглядали вони, як працює закон білої людини, котрий змушує чоловіка танцювати в повітрі.